

**ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО
ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ
ЗЕМЕЛЬНІЙ ДІЛЯНКІ**

Визначальною особливістю землі як об'єкту суспільних відносин є її двояке становище — з одного боку відповідно до ст. ст. 13, 14 Конституції України, земля розглядається як надбання народу, національне багатство держави. З іншого боку земельним та цивільним законодавством у якості об'єкта правовідносин розглядається земельна ділянка як частина земної поверхні з установленними межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ст. 79 ЗК України). При цьому відповідно до цивільного законодавства земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності охоплює поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд (ст. 373 ЦК України).

Особливістю земельної ділянки як об'єкта правовідносин є специфічне поєднання двох факторів — майнового та екологічного, які розкривають її складну юридичну природу. З цивільно-правової точки зору земельна ділянка є нерухомою річчю, щодо якої в певній особі можуть існувати майнові права та обов'язки. Однак, на відміну від інших предметів матеріального світу, земельна ділянка є також частиною навколишнього природного середовища, унікальним природним ресурсом, що характеризується своєю родючістю та іншими неповторними властивостями (Рушинець Ю. Розмежування збитків, заподіяних власникам землі та землекористувачам, і втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва // *Юридична Україна*. — 2011. — № 10. — С. 67).

Земельні ділянки відносяться до числа об'єктів цивільних прав і можуть належати суб'єктам земельних відносин на праві власності, володіння, безоплатного строкового користування або оренди. Порушення прав і законних інтересів власників земельних ділянок, землевласників, землекористувачів і орендарів унаслідок здійснення земельних правопорушень може спричинити за собою несприятливі майнові наслідки, пов'язані з втратою або пошкодженням майна, неотриманням запланованого прибутку і т. п. Тому норми земельного та цивільного

законодавства спрямовані на забезпечення можливості захисту порушених прав землевласників та землекористувачів, зокрема, шляхом відшкодування заподіяної їм шкоди. Складність при вирішенні питання про відшкодування такої шкоди викликана тим, що включення земельної ділянки до переліку нерухомих речей не виключає її унікальних властивостей як природного ресурсу, тому постає проблема співвідношення норм цивільного та земельного права, які мають бути застосовані до врегулювання відносин, пов'язаних із заподіянням шкоди земельним ділянкам.

Відшкодування збитків — це цивільно-правова категорія. Відповідно до ст. 22 ЦК України, збитками вважаються втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а саме витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки) та доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Категорією збитків оперує ціла низка статей ЗК України, у яких відображено підстави відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам (ст. ст. 97, 101, 152, 156, 157). Зокрема, йдеться про збитки, заподіяні внаслідок вилучення (викупу) земель, їх тимчасового зайняття, встановлення обмежень щодо їх використання тощо.

Разом із тим, специфіка відшкодування збитків, заподіяних власникам землі та землекористувачам визначається земельним законодавством, норми якого є спеціальними та підлягають переважному застосуванню. Зокрема, особливістю, що відрізняє відшкодування збитків у земельному праві від його регулювання цивільно-правовими нормами є законодавче визначення підставами відшкодування збитків, заподіяних діями правомірного характеру, які підлягають компенсації особами, що її спричинили (ст. 156 ЗК України). Крім того, земельним законодавством встановлений специфічний порядок відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» від 19.04.1993 р., який закріплено особливості визначення розміру збитків, конкретизації їх складу, процедури відшкодування порівняно із цивільним законодавством. Норми спеціального характеру містяться також і в Методиці визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву без спеціального дозволу, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.2007 р. (Рушинець Ю. Т. Співвідношення цивільного та земельного законодавства у сфері правового регулювання відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам //

Новітні наукові дослідження держави і права — 2011: зб. наук. праць. — Т. 1, 301 с. — С. 243–247)

Отже, земельним законодавством чітко визначені підстави відшкодування збитків у сфері земельних відносин. Проте у даних випадках мова йде про земельну ділянку, як об'єкт суспільних відносин. Разом із тим, земельна ділянка завжди залишається не лише тільки нерухомим майном, але й частиною природи. Тому погіршення конкретної земельної ділянки може завдати шкоди й суспільству в цілому. Це відображується у законодавстві шляхом закріплення необхідності відшкодування крім заподіяних власникам збитків, ще й шкоди, заподіяної суспільству в деяких випадках. Так, відповідно до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затвердженої Міністерством охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27.10.1997 р., шкода, заподіяна забрудненням чи засміченням земельних ресурсів, підлягає відшкодуванню державі, незалежно від її компенсації власникам та користувачам земельних ділянок. У такому випадку йдеться про заподіяння шкоди не лише земельній ділянці, але й землі (земельним ресурсам) у цілому, тобто шкода має бути відшкодована Українському народу, як власнику землі.

ГОРОБЧЕНКО Ю. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри цивільного права

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

Зародження права власності та виникнення такого поняття як шлюб зумовили потребу відповіді на питання щодо долі майна, яке залишається після смерті людини. Можливість визначити долю майна після смерті і передати його в спадщину — є однією з найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності. Значення спадкування полягає насамперед у тому, що кожному членові суспільства гарантується, що доля надбаних ним за життя матеріальних благ буде визначена ним особисто або вони перейдуть до найближчих йому, або за його волею стануть надбанням всього суспільства. Спадкування виступає як похідна інституція від права власності. К. Маркс у свій час писав: якби діти були забезпечені після смерті своїх батьків, то батьки не турбувалися б про те, щоб залишити їм засоби для життя, але поки цього немає, скасування спадкового права привело б до труднощів. (Маркс